

Erling Bjøl
prof.dr.scient.pol.

Imperialismen i Aarhus.

Som redaktionen selv er den første til at påpege, har "Politica" gjort en fortjenstfuld indsats - "et nybrud" - ved at udsende et "emnecentreret nummer", selv om det ikke er helt klart, hvad det er for et emne, det er centreret om. Der står ganske vist "Imperialisme" på forsiden og på de i-øjnefaldende plakater, der har været ophængt på Instituttet. Denne kunstige behovskabende reklame! Men man har ikke gjort sig den ulejlighed at definere, hvad man egentlig vil mene med imperialismen.

Man kunne også sætte spørgsmålstegn ved, hvor meget af et nybrud denne "emnecentrering" er, i det mindste i studiet. I al beskedenhed var den første seminarøvelse, som vor nu så hårdt angrebne afdeling for så længe som syv år siden afholdt, ikke bare emnecentreret, men tilmed efter fattig evne tvær-disciplinær, da formålet var at behandle den europæiske integration under politiske, juridiske og økonomiske synsvinkler. Men der fødes naturligvis hele tiden nye generationer, som ikke ved, hvad de foregående har foretaget sig, og derfor a priori anser sig selv for klogere.

Det ligger måske også bag bemærkningen om, at det behandlede problemkompleks "næsten ikke bliver nævnt og behandlet i studiets forskellige discipliner". For der kan vel ikke være tale om en bevidst fortielse af, at vi i international politik har tilbudt at holde øvelser både over "imperialisme" og over konflikterne i Sydøstasien, men ikke fundet tilstrækkelig studenterinteresse for emnerne?

Man kunne endvidere spørge om den "ansvarshavende" redaktør Palle Svensson har følt sig tyngt af sit ansvar i henhold til almindelig presseetik, da han optog et så groft angreb på en enkelt af Instituttets lærere som Erik Christensens indlæg, uden på forhånd at orientere den angrebne part om det og give ham lejlighed til at svare i samme nummer, således at det ikke ville komme til at stå uimodsagt i månedsvis. Det, Erik

Christensen tillader sig,er jo intet mindre end at frakende mig videnskabelig holdning og pådutte mig bevidste politiske indoktrineringsforsøg i undervisningen.

Hvis E.C. nogensinde havde fulgt min undervisning, vilde han vide, at jeg,hver gang vi kommer til Lenin, anmoder studenterne om at gøre rede for hovedtankerne i hans "Imperialismen", i håb om at nogen har læst selve bogen. Der er således frit slag til at fremføre andre fortolkninger end min egen og til at nedgøre denne. Men vi kan da også godt tage diskussionen på denne led.

Hvad selve sagen angår, er jeg så rørt over den tålmodighed og utrættelige omhu, hvormed E.C. den ene gang efter den anden påtager sig at belære mig om Lenins rette brug, at jeg indledningsvis vil gøre ham en indrømmelse: Jeg har misfortolket Lenin. Jeg har behandlet et politisk propagandaskrift, som om det var en seriøs videnskabelig teori. Det skulle jeg naturligvis ikke have gjort. Men jeg har altid været imod at såre mine medmenneskers religiøse følelser. Jeg skulle endnu stærkere have understreget, at mit væsentligste motiv til at beskæftige mig med Lenins imperialismeteorier er den historiske betydning, den har haft, navnlig som nøglen til det fortolkningssystem af international politik, der er officielt knæsat i den ene af verdens supermagter. Man kan bare tænke på Stalins berømte 9. februar tale i 1946 og dens rolle i den kolde krig. Havde bolsjevikkerne ikke taget og beholdt magten i Rusland,ville Lenins skrifter nok have være bibliofile mærkværdigheder på støvede antikvarboghandlerhylder i dag.

Men E.C. stiller øjensynlig ikke de samme krav til videnskabelighed som jeg. Han er utilfreds med, at jeg drager Lenin til regnskab for hans påstand om, at der "i denne bog er ført bevis for, at krigen 1914-18 fra begge sider var en imperialistisk krig (d.v.s. en erobrings-, rov- og plyndringskrig), en krig om opdeling og nydeling af kolonierne, finanskapitalens indflydelsessfærer o.s.v."

"Hvad ville Bjøl kræve at finde, for at kalde det et bevis?", spørger han s. 94.

Det skal jeg gerne besvare:

For det første en større rigorisme i formuleringen af demonstranda.

For det andet en højere grad af sandsynliggørelse af de postulerede kausalsammenhænge, end det har været mig muligt at finde i "Imperialismen". Også med E.C.'s venlige bistand.

Havde Lenin opereret med de formodede sammenhænge mellem de fænomener, han beskæftiger sig med, i en model, hvor han som en arbejdshypotese antog eksistensen af et kausalt forhold imellem dem, ville ingen have afæsket ham et "bevis". Men det er ham selv, der bruger udtrykket "bevis". Man må derfor opfatte hans bog som en teori, et sæt systematisk sammenhængende, empirisk verificerbare udsagn om virkeligheden. "Bevis" for en teoris holdbarhed kræver som bekendt opfyldelse af en række forudsætninger, hvoraf en af de vigtigste og mest uomgængelige er, at man opererer med et lukket system af veldefinerede variable. Men i den leninistiske "bevisførelse" opretholdes fuldstændig vilkårlighed m.h.t., under hvilke omstændigheder hvilke variable virker hvordan, og der inddrages efter behag nye.

Det er ingen stor hjælp, når E.C. henviser mig til sætningen "thi beviset for en krigs virkelige sociale karakter, eller rettere dens virkelige klassekarakter, finder man selvfølgelig ikke i krigens diplomatiske historie, men i en analyse af de herskende klassers objektive situation i alle de krigsførende stater". For hvad mening har "bevis" i denne sammenhæng? Det, der står, er jo, at når man beskriver samfundsforholdene i de krigsførende stater på en bestemt måde, kan krigen imellem dem beskrives på samme måde!

Hvis ordet "bevis" overhovedet skal have en mening, må det gå på visse postulerede kausalsammenhænge, d.v.s. udsagn om krigens årsager. Og sådan må man da vist også forstå Lenin, når han skriver "Så længe dette økonomiske grundlag består, så længe privatejendomsretten vedbliver at bestå, så længe er imperialistiske krige absolut uundgåelige".

(Rousseau mente på samme måde, at dynastiske krige var uundgåelige, så længe man havde konger. Dette er på sam-

me måde enten tautologisk, eller også må det opfattes som et postulat om, at det var det dynastiske politiske system, der forårsagede krige).

Der er altså tale om to udsagn, et generelt krigs-ætiologisk og et specifikt, der går på krigen 1914-18.

Hvad det første angår, søger Lenin at underbygge sin tese med at postulere en sammenhæng mellem en række sociale fænomener: Det kapitalistiskesamfundssystem, kapitalkoncentrationen, kapitaleksporten, den europæiske ekspansionspolitik efter 1870, kolonikrigene og altså stormagtskrigen 1914-18.

Det forekommer en noget bagvendt metode. Det ville være merenærliggende at tage sit udgangspunkt i den type sociale systemer, de pågældende krige er blevet udspillet i, det internationale politiske system. Men det er nu hans fremgangsmåde. Det generelle udsagn fører mig til at formulere to spørgsmål, når jeg vil efterprøve teoriens holdbarhed empirisk:

1. Holder præmisserne overhovedet? F.eks. den europæiske kapitaleksports påståede karakter.

2. Svarer det tidsmæssige sammenfald mellem disse fænomener, som er ubestrideligt, til en årsagssammenhæng eller i det mindste til en samvarians?

Det specifikke udsagn om den 1. verdenskrig finder jeg anledning til at efterprøve på det relevante historiske materiale. Det bringer mig ned på mikroplanet, bl.a. fordi det drejer sig om en specifik historisk begivenhed. Dette finder E.C. uberettiget. Men Lenin selv bevæger sig jo netop på begge planer. Trods sin foragt for "den diplomatiske historie", d.v.s. kravet om dokumentation - meget forståeligt på baggrund af det ærinde, han var ude i - forsøger han selv at påvise ikke bare en integration mellem økonomiske og politiske magteliter, men også en påvirkning fra de økonomiske til de politiske. Han prøver således at vise "flere selskabers" "personalunion med regeringen" i Tyskland og citerer et postulat om, at "finansoligarkiet behersker regeringen" i Frankrig.

Men kuriøst nok bebrejder E.C. mig på én gang, at jeg efter hans opfattelse forvrænger Lenin ("vejmøller"), og finder det nødvendigt at imødegå de argumenter, jeg fører i marken mod "vejmøllerne". Hvis det første var rigtigt, havde det sidste vel været overflødigt. Hvad mening er der i at tage Lenin i forsvar mod angreb på noget, han hævdes ikke at have sagt?

Forvrængningen skulle efter E.C., dersom jeg da ellers med min begrænsede fatteevne har forstået ham ret, bestå i, at jeg tilskriver Lenin en "monokausal" økonomisk konflikt-teori. Men Lenin selv skriver jo udtrykkeligt, at imperialistiske krige er uundgåelige, "så længe dette økonomiske grundlag består", at "Tyskland bliver regeret af højst 300 finansmagtater", som sagt "at finansoligarkiet behersker regeringen" i Frankrig, at "kapitaleksportens interesser tvinger til erobring af kolonier", og spørger: "Hvilket andet middel fandtes der - på kapitalismens grund til at fjerne misforholdet mellem udviklingen af produktivkræfter og akkumulation af kapital på den ene side og fordelingen af kolonier og indflydelsessfærer på den anden side - end krigen?"

E.C. mener ganske vist at have fundet så vægtigt et argument mod "monokausalismen" i bogen, at han anser det for værdigt til at blive gengivet i sin helhed, Jeg vil gøre det samme og ligeledes citere E.C.s kommentar:

"Den seneste kapitalismes epoke viser os, at der på grundlag af den økonomiske opdeling af verden danner sig visse relationer mellem kapitalistsammenslutningerne (trusterne, monopolerne, min parentes (sic!), E.C.), men at der ved siden af og i sammenhæng hermed tillige danner sig visse relationer mellem de politiske sammenslutninger, staterne på grundlag af den territoriale opdeling af verden: kampen om kolonierne, "kampen om økonomiske områder". "(mine understregninger-E.C.)"

Efter den gådefulde understregning af ordet "hermed", følger denne alvorstunge kommentar:

"I ovenstående citat hvor Lenin kommer ind på forholdet mellem den økonomiske og den politiske opdeling af verden, bruges udtrykkene, at der ved siden af og i sammenhæng med

den økonomiske opdeling etableres en politisk opdeling. De økonomiske og de politiske processer er på én gang sammenhængende og adskilte".

Men hvis man går til den russiske tekst, vil man konstatere, at det "og" mellem "ved siden af" og "i sammenhæng med", som E.C. synes at bygge sin argumentation om på en gang "sammenhængende og adskilte" på, overhovedet ikke findes! "I sammenhæng med" er således ikke sidestillet, men uddybende.

Hvis vi endelig skal hengive os til næreksegese af de hellige tekster i fuld alvor.

Endvidere er det, der i E.C.s oversættelse er gengivet som "kampen om økonomiske områder", i min gamle oversættelse fra 1929 "autoriseret af Lenin-instituttet" skåret ud i pap til "kampen om afsætningsmarkedet og råstofkilderne". Økonomi, så det klodser. Det interessante herved er, at det russiske ord, der gengives, "xozjajstvennyj" kan gå på både økonomi og politik. Men den autoriserede udlægning er altså klart økonomisk.

Hvorafter jeg tillader mig at slutte, at den opdeling af jorden, som staterne foretager "i sammenhæng med" kapitalistforbundenes konstellationer, sker efter økonomiske kriterier.

I øvrigt vrisser Lenin selv umiddelbart inden med den arrige ufordragelighed over for anderledes tænkende, som siden er blevet standardmodel for revolutionær stil, ad dem, der vil sondre mellem "forskydninger af "ren" økonomisk natur eller af anden (f.eks. militær) art": "at sætte spørgsmålet om formen for kampen og overenskomsterne mellem kapitalistforbundene (i dag fredelig, i morgen ufredelig, i overmorgen atter fredelig) i stedet for spørgsmålet om indholdet af kampen og overenskomsten, er det samme som synke ned til sofist".

Krig er med andre ord bare en tilfældig form for kampen mellem kapitalistforbundene. Det centrale er det, den drejer sig om: økonomiske værdier.

Personligt har jeg svært ved at reducere spørgsmålet om krig eller fred til sofisteri. Dertil finder jeg det for død-

sensalvorligt.

Men E.C. ser netop "en glimrende bekræftelse på (Lenins) teori" i, at England og Tyskland et par år inden krigsudbruddet i 1914 på fredelig vis havde opdelte Mesopotamien imellem sig i indflydelsessfærer, fordi den også omfatter "midlertidige forbund og alliancer mellem de største konkurrenter". (S.96).

Her burde man egentlig stoppe. For nu er vi jo ude i det rene vrøvl. Lenin påstår på én gang, at de kapitalistiske magters rivaliseringer må føre til krig om fordeling af jorden, og at fordelingen også kan ske uden krig. Herrens veje er uransagelige. Der kan både blive krig og ikke-krig. Da han ikke præciserer, under hvilke nærmere omstændigheder den ene eller den anden adfærd er sandsynlig, har han naturligvis intet sagt, men udtrykt sig sådan, at han altid kan få ret, bare ved at inddrage nogle nye variable. Og det er vel hemmeligheden ved den leninistiske marxismes dragning: Den udgør et aksiomatisk fortolkningssystem, som altid giver ret og derved kan fungere både til intelligensblokering og magtlegitimering.

Lad os gå videre til E.C.'s indvendinger mod min kritik af tesen om 1914-krigen. Det væld af mikroanalytiske data, der er blevet gravet frem af den diplomatiske historie, tyder på, at krigsmålene mere var en funktion af krigen end omvendt, således at Lenin gjorde sig skyldig i en elementær forveksling af årsag og virkning.

På det makroanalytiske plan finder jeg det værd at bemærke, at de magter, der først kom i hår i 1914, Rusland og Østrig, hverken var højt udviklede eller kapitaleksporterende. Schumpeters imperialismeteorier passer her bedre end Lenins. De magter, der passer til Lenins skabelon, Tyskland og England, var, som jeg har nævnt, bortset fra at de var hinandens bedste kunder, netop på fredelig vis kommet overens om en opdeling af det område, hvori de havde rivaliseret, hvilket bidrog til at få Bethmann Hollweg til at begå den skæbnesvangre fejl-vurdering af Englands hensigter, der førte til krigen.

Jeg har ikke hermed påstået, at der ikke har været kri-

ge, som er blevet udløst af bestemte økonomiske gruppers interesser, Det gælder opiumskrigen, den franske erobring af Tonkin, Boerkrigen og flere andre. Jeg kan derimod ikke se, at Lenins system er nogen stor hjælp til forståelse af udviklingen op til 1914, undtagen på et punkt som E.C. ejendommeligt nok ikke medtager i sit forsøg på bedre end jeg at gengive det, han anser for det centrale i Lenins imperialismeteori: kapitalismens ujævne udvikling, som jeg dog foretrækker at kalde forskellene i samfundsudvikling, fordi man her står over for et fænomen, der fortjener opmærksomhed også ved konfrontationer mellem samfund, der ikke efter den marxistiske definition er kapitalistiske.

E.C. erklærer triumferende, at "jeg ikke kan nævne et eksempel på, at en regering i et kapitalistisk samfund har formået at ændre dette system (det kapitalistiske) til et socialistisk af (sic!) de fredelige parlamentariske reformers ven". Nej da! Men hvad er det nu for nogle vejrmøller? Han udgår fra et citat om staternes muligheder for at manipulere med kapitalen. Men det, sagen drejer sig om, er jo udenrigspolitikken, d.v.s. staternes muligheder for at manipulere kapitaleksporten til fremme af mål som regeringerne anser for statsinteresser. Det, E.C. beskæftiger sig med, kommer ikke mig ved, og jeg berører det da heller ikke.

Men det, E.C. er mest vred over, er vist at jeg ikke sætter tingene ind "i en større teoretisk sammenhæng". Jeg beklager. Jeg er ikke brillemager. Og forresten har jeg en mistanke om, at det, E.C. mener, når han tager det høje C og taler om en placering i forhold til en større sammenhæng eller teori, er et marxistisk fortolkningssystem. Men trods min proletariske herkomst må jeg nok vedgå at være en "borgerlig pragmatiker"

Hvad det her behandlede emne angår, må jeg dog tilstå, at jeg føler mig smigret over, at min analyse af Lenins imperialismeteori efter E.C.s opfattelse "sandsynligvis vil blive pladask godtaget af ca. 90% eller flere af Danmarks økonomer". Det havde jeg rigtignok ikke trudet håbe på, da jeg sagde ja

til "Nationaløkonomisk Tidsskrifts" anmodning om at min-
des Lenins 100 års dag med en artikel om hans imperialisme-
teori.